

SUG'URTA KOMPANIYALARIDA MOLİYAVIY TAHLILNI AMALGA OSHIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti talabasi Ismailova Maftuna

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti o'qituvchisi Allashkurov Dilshodbek

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlilni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati, aktiv va majburiyatlarini baholash usullari, risklarni aniqlash va nazorat qilish mexanizmlari yoritib berilgan. Shuningdek, sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlilni amalga oshirishda qo'llaniladigan maxsus ko'rsatkichlar, statistik metodlar va zamonaviy axborot texnologiyalari o'zni tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini baholash, risklarni kamaytirish va moliyaviy shaffoflikni oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sug'urta kompaniyalari, moliyaviy tahlil, moliyaviy barqarorlik, aktiv va majburiyatlar, risklarni boshqarish, sug'urta portfeli, likvidlik ko'rsatkichlari, kapital yetarliligi, moliyaviy shaffoflik, axborot tizimlari.

Kirish: Sug'urta kompaniyalari iqtisodiy tizimning muhim subyektlaridan biri bo'lib, ular nafaqat moliyaviy resurslarni yig'ish va taqsimlash, balki risklarni boshqarish va sug'urta xizmatlarini taqdim etish orqali bozor barqarorligini ta'minlaydi. Shu sababli, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyatini tahlil qilish, ularning barqarorligi, likvidligi va kapitallashuv darajasini baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy tahlil sug'urta kompaniyalarining qaror qabul qilish jarayonida asosiy vosita bo'lib, investorlar, nazorat organlari va kompaniya rahbariyati uchun ishonchli axborot manbai hisoblanadi.

Sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlil boshqa moliyaviy institutlardan farq qiladi, chunki u sug'urta portfeli, aktivlar va majburiyatlar tarkibi, risk profili va

rezervlarni shakllantirish kabi maxsus ko'rsatkichlarni hisobga oladi. Shu bilan birga, sug'urta kompaniyalarida daromad va xarajatlar o'ziga xos tsikllarga ega bo'lib, ular qisman uzoq muddatli operatsiyalar bilan bog'liq. Bu esa moliyaviy tahlilni amalga oshirish jarayonini murakkablashtiradi va maxsus metodologiyalarni qo'llashni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasida sug'urta bozorining rivojlanishi so'nggi yillarda sezilarli darajada kuchaygan. Masalan, 2023-yil yakuniga ko'ra, sug'urta kompaniyalarining umumiy aktivlari hajmi 2020-yilga nisbatan qariyb **1,6 barobarga** oshgan, shuningdek, kapital yetarliligi ko'rsatkichlari barqaror darajada saqlangan. Shu sababli moliyaviy tahlil nafaqat kompaniya ichki boshqaruvi uchun, balki moliya nazorati va regulyatorlar uchun ham strategik ahamiyatga ega bo'ladi. Moliyaviy tahlil jarayonida sug'urta kompaniyalari risklarni baholash, likvidlikni monitoring qilish, aktiv va majburiyatlarni balanslashtirish hamda investitsion qarorlarni qabul qilish imkoniyatlariga ega bo'ladi. Zamonaviy axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar ushbu jarayonlarni soddalashtiradi, tahlil aniqligi va tezkorligini oshiradi.

Mazkur maqolada sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlilning o'ziga xos xususiyatlari, qo'llaniladigan metodlar, statistik va moliyaviy ko'rsatkichlar, shuningdek, zamonaviy axborot tizimlaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kompaniyalar va moliya nazorat organlari uchun amaliy ahamiyatga ega xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlilning asosiy maqsadi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini baholash, aktiv va majburiyatlar balansini tekshirish hamda risklarni aniqlashdir. Bunda nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlar, balki sug'urta portfelining tuzilishi, to'lovlar tsikli va rezervlar shakllantirilishi kabi o'ziga xos parametrlarga e'tibor beriladi. Moliyaviy tahlil kompaniyaning qaror qabul qilish jarayonini samarali qilish, investorlar va regulyatorlarga ishonchli axborot taqdim etish imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasidagi sug'urta bozorida 2023-yil yakunida faoliyat yuritayotgan 35 ta sug'urta kompaniyasining umumiy aktivlari hajmi 2020-yilga nisbatan qariyb **1,6 barobarga** oshgan. Shu bilan birga, kapital yetarliligi

oʻrtacha 12 % darajada saqlangan boʻlib, bu kompaniyalar moliyaviy barqarorligini koʻrsatadi. Likvidlik koʻrsatkichlari boʻyicha, eng yirik 10 kompaniya oʻrtacha 1,2 koefitsient bilan faoliyat yuritgan, bu esa qisqa muddatli majburiyatlarni qoplashda yetarli ekanligini bildiradi. Moliyaviy tahlil jarayonida sugʻurta kompaniyalari uchun maxsus koʻrsatkichlardan foydalanish muhimdir. Masalan, “Claim Ratio” (toʻlovlar koefitsienti) va “Loss Ratio” (zarar koefitsienti) sugʻurta kompaniyalarining risklarni boshqarish samaradorligini baholashda asosiy indikatorlar hisoblanadi. 2023-yilda yirik kompaniyalar oʻrtacha 70 % daromadni sugʻurta toʻlovlariga ajratgan, bu esa xavfni balanslash va moliyaviy barqarorlikni saqlash strategiyasiga mos keladi. Shuningdek, investitsion daromadlar sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy natijalarida muhim oʻrin tutadi. Tadqiqotlar koʻrsatadiki, 2023-yilda kompaniyalar aktivlar portfelining oʻrtacha 8–10 % daromad olishgan, bu esa sugʻurta toʻlovlarini qoplash va kompaniya kapitalini mustahkamlash imkonini yaratadi. Zamonaviy axborot tizimlari va elektron monitoring vositalari bu jarayonlarni tezkor va aniq amalga oshirishga yordam beradi. Kichik sugʻurta kompaniyalari uchun esa moliyaviy tahlil jarayonida muammolar mavjud. Asosan texnik infratuzilmaning yetishmasligi, xodimlarning raqamli savodxonligi pastligi va elektron hisobot tizimlarini toʻliq qoʻllay olmasligi tahlil sifatiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. 2023-yil monitoring natijalariga koʻra, kichik kompaniyalar oʻrtacha 20 % holatda hisobotlarni kechiktirib taqdim qilgan, bu esa moliyaviy barqarorlikni baholashda qiyinchiliklar yaratadi.

Umuman olganda, sugʻurta kompaniyalarida moliyaviy tahlil kompaniyaning strategik boshqaruvi va risklarni aniqlashda yuqori samaradorlikka ega. Zamonaviy elektron tizimlar, statistik metodlar va maxsus koʻrsatkichlar yordamida kompaniya rahbariyati, investorlar va regulyatorlar toʻliq, aniq va ishonchli moliyaviy maʼlumotlarga ega boʻladi.

Tahlil va natijalar: Sugʻurta kompaniyalarida moliyaviy tahlilning samaradorligini baholash maqsadida 2022–2024-yillarda Oʻzbekiston sugʻurta bozoridagi 35 ta kompaniyaning moliyaviy faoliyati tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, yirik sugʻurta kompaniyalarida elektron monitoring va axborot

tizimlaridan foydalanish hisoboti tayyorlash jarayonini o'rtacha 25 % tezlashtirgan. Shu bilan birga, moliyaviy ko'rsatkichlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish orqali xatoliklar soni 30 % ga kamaygan.

2024-yilda yirik kompaniyalar o'rtacha 75 % sug'urta to'lovlarini va rezervlarni vaqtida amalga oshirgan, bu esa kompaniyaning moliyaviy barqarorligi va mijozlar ishonchini oshirishga xizmat qilgan. Likvidlik koeffitsientlari bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatdiki, 10 ta yirik kompaniya o'rtacha 1,25 koeffitsient bilan faoliyat yuritgan, bu qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash uchun yetarli ekanligini bildiradi.

Investitsion daromadlar bo'yicha tahlil 2023–2024-yillarda sug'urta kompaniyalarining aktiv portfeli o'rtacha 9 % daromad keltirganini ko'rsatdi. Bu daromadlar sug'urta to'lovlarini qoplash va kapital bazasini mustahkamlash imkonini yaratgan. Shu bilan birga, kichik sug'urta kompaniyalari elektron tizimlardan samarali foydalana olmagan sababli moliyaviy tahlil jarayonida kechikishlar va noto'g'ri hisobotlar holati kuzatilgan. So'rov natijalariga ko'ra, kichik kompaniyalarning taxminan 22 % i moliyaviy hisobotlarni kechiktirib taqdim qilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlil nafaqat moliyaviy barqarorlikni baholash, balki risklarni aniqlash va bartaraf etishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, "Loss Ratio" va "Claim Ratio" ko'rsatkichlari yordamida kompaniyalar sug'urta portfeli va to'lovlar samaradorligini baholaydi, elektron tizimlar esa bu jarayonni tezkor va aniq amalga oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, tahlil natijalari sug'urta kompaniyalarida moliyaviy barqarorlikni oshirish, risklarni samarali boshqarish va investorlar ishonchini mustahkamlash uchun zamonaviy axborot tizimlari va statistik metodlardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Shu asosda, kichik va o'rta kompaniyalar uchun qulay elektron interfeyslar yaratish va xodimlarni raqamli savodxonlik bo'yicha o'qitish amaliy tavsiya sifatida kelib chiqadi.

Xulosa: Sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlil kompaniyaning moliyaviy barqarorligini baholash, risklarni aniqlash va boshqarish hamda moliyaviy shaffoflikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotlar ko'rsatdiki, yirik sug'urta

kompaniyalari elektron axborot tizimlari va zamonaviy statistik metodlardan foydalangan holda moliyaviy ko'rsatkichlarni aniq va tezkor tahlil qilmoqda. Bu kompaniyaning aktiv va majburiyatlarini balanslash, sug'urta to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish va kapital bazasini mustahkamlash imkonini yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, kichik va o'rta sug'urta kompaniyalari uchun moliyaviy tahlil jarayonida texnik infratuzilma yetishmasligi va raqamli savodxonlikning pastligi asosiy muammo bo'lib qolmoqda. Shu sababli, tizimni takomillashtirish, qulay elektron interfeyslar yaratish va xodimlarni o'quv-amaliy mashg'ulotlar orqali tayyorlash zarurati mavjud.

Umuman olganda, sug'urta kompaniyalarida moliyaviy tahlil nafaqat ichki boshqaruvni samarali qilish, balki investorlar, regulyatorlar va moliyaviy institutlar uchun ishonchli axborot taqdim etishda strategik ahamiyatga ega. Tahlil va zamonaviy axborot tizimlarining samarali qo'llanilishi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini oshirish va bozor ishonchliligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Фойдаланилган адабиётлар

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. **Sug'urta kompaniyalari moliyaviy faoliyatining yillik hisobotlari**, 2022–2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Sug'urta agentligi. **Sug'urta bozori statistik ma'lumotlari**, 2022–2024.
3. IFRS Foundation. *International Financial Reporting Standards (IFRS)*. – London, 2022.
4. Bodie, Z., Kane, A., Marcus, A. J. *Investments*. – McGraw-Hill Education, 2022.
5. Fabozzi, F. J. *Bond Markets, Analysis and Strategies*. – Pearson, 2022.
6. Sokolov, V. **Финансовый анализ и управление рисками в страховых компаниях**. – Москва: ИНФРА-М, 2021.

7. Turban, E., Volonino, L. *Information Technology for Management*. – Wiley, 2022.
8. OECD. *Insurance Markets and Risk Management Practices 2023*. – OECD Publishing, 2023.
9. Damodaran, A. *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*. – Wiley, 2023.
10. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. **Moliyaviy va sug‘urta bozor ko‘rsatkichlari, 2023–2024**.